

تأثیر اشتغال بانوان در زندگی زناشویی و تربیت فرزندان

چکیده

مهناز فلاحتی رحمت آباد^۱

زنان هم در ابعاد جسمی و هم از جهت روانی رفتاری با مردان تفاوت دارند، از طرفی زنان به خاطر داشتن نقش های متعدد در زندگی مثل نقش همسری و مادری و مدیریت خانه داری دارای شرایط خاص تری نسبت به مردان هستند و پذیرفتن اشتغال از سوی آنها در حقیقت مسئولیتی مضاعف برای آنهاست. البته اشتغال زنان می تواند برای آنها پیامدهای مثبت و منفی زیادی داشته باشد، از جمله می توان به بالاتر بودن اعتماد بنفس زنان شاغل، مسئولیت پذیری در کودکان، داشتن شرایط مالی و اقتصادی بهتر در خانواده و بالا بردن نرخ تولید و توسعه در جامعه به عنوان پیامد مثبت اشاره کرد و اما کاهش سلامت جسمی - روانی زنان، جدایی مادر و کودک، ایجاد اختلاف های خانوادگی و افزایش بیکاری مردان از آثار منفی اشتغال زنان بشمار می آید. با توجه به اهمیت خانواده در اسلام و نقش بی بدیل زن در خانواده، اشتغال زنان باید به گونه ای باشد که به کانون گرم خانواده لطمه وارد نسازد و حتی الامکان باید پیامدهای که خانواده را تهدید می کند کاهش داد. این پژوهش ضمن بررسی آثار مثبت و منفی اشتغال زنان بر روابط خانوادگی، راهکارهایی را برای کاهش آثار منفی اشتغال زنان ارائه نموده است. به عنوان نمونه زنان باید با مدیریت و برنامه ریزی دقیق برای کاهش اثرات منفی کارشان تلاش کنند، اعضای خانواده هم باید با همکاری و مشارکت بیشتر، زن را در این امر یاری نمایند و دولت نیز با ایجاد و اجرای قوانین حمایتی قانون کار و کاهش ساعات کاری برای زنان فرصت بیشتری را در اختیار بانوان شاغل قرار دهد تا آنها بتوانند بهتر به مسائل خانه داری و نقش مادری و همسریشان بپردازند.

واژگان کلیدی: زنان، اشتغال، تربیت فرزند

^۱ -حوزه علمیه کوثر سلام الله علیها خاتم

مقدمه

یکی از چشمگیرترین تحولات، تغییر نقش و پایگاه اجتماعی زنان در جامعه است. امروزه گرایش زنان به اشتغال در بیرون از منزل رو به افزایش است و این امر باعث تغییرات بنیادی بر ساختار شغلی جامعه و نظام خانواده شده است.

اشتغال زنان به عبارت ساده تر به انجام دادن کار زن در خارج از منزل اطلاق می گردد که امروزه به عنوان یکی از حقوق زنان مطرح است. اهمیت این بحث مهم در موضوع خانواده نهفته، چرا که خانواده مهم ترین جزء اجتماع است و نقش مهمی در تربیت و پیشرفت افراد جامعه دارد.

حال با توجه به اهمیت روابط خانوادگی در اسلام و لزوم این روابط، جای این بحث مهم به نظر می رسد که، آیا اشتغال زنان می تواند روابط خانوادگی آنها را تحت تأثیر قرار بدهد یا نه؟

در حقیقت هدف از این پژوهش ایجاد نگرش صحیح نسبت به اشتغال زنان و شناخت آثار مثبت و منفی این اشتغال بر روابط خانوادگی آنها می باشد تا بتوانیم با ارائه راه کارهای علمی قدمی مؤثر در کاهش اثرات منفی آن داشته باشیم.

در ابتدا گذری کوتاه بر ویژگی زن و مرد از دیدگاه قران و اسلام، تفاوت زنان با مردان، وظایف والدین در تربیت فرزندان، وظایف اختصاصی مادران در تربیت فرزند و سپس به بیان بحث مورد نظر در رابطه با اشتغال زنان می پردازیم و تأثیرات منفی اشتغال زنان و نهایتاً این مقاله را با ارائه راه کارها و پیشنهاداتی در این زمینه به پایان می رسانیم.

1- دیدگاه قرآن

قرآن نهاد خانواده را کانونی برای تربیت و پرورش استعدادهای درونی و رشد توانایی های بالقوه فرزندان دانسته و برای ثمر بخش بودن وظیفه خطیر و مهم پرورش کودک، نقش و کارکرد هر یک از پدر و مادر را تعیین می نماید، آنجا که می فرماید: ﴿وَالْوَالِدَاتُ يُرْضِعْنَ أَوْلَادَهُنَّ حَوْلَيْنِ كَامِلَيْنِ لِمَنْ أَرَادَ أَنْ يُنْتَظَرَ الرِّضَاعَةَ وَعَلَى الْمَوْلُودِ لَهُ رِزْقُهُنَّ وَكِسْوَتُهُنَّ بِالْمَعْرُوفِ لَا تُكَلَّفُ نَفْسٌ إِلَّا وُسْعَهَا لَا تُضَارَّ وَالِدَةٌ بِوَلَدِهَا وَلَا مَوْلُودٌ لَهُ بِوَلَدِهِ وَعَلَى الْوَارِثِ مِثْلُ ذَلِكَ فَإِنْ أَرَادَا فِصَالًا عَنْ تَرَاضٍ مِنْهُمَا وَتَشَاوُرٍ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْهِمَا وَإِنْ أَرَدْتُمْ أَنْ تَسْتَزِضِعُوا أَوْلَادَكُمْ فَلَا جُنَاحَ عَلَيْكُمْ إِذَا سَلَّمْتُمْ مَا آتَيْتُمْ بِالْمَعْرُوفِ وَاتَّقُوا اللَّهَ وَاعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ﴾ و مادران [باید] دو سال کامل فرزندان را شیر دهند [این حکم] برای کسی است که بخواهد فرزند خود را شیر تمام دهد و به عهده صاحب فرزند [پدر] است که خوراک و لباس مادر را به حد متعارف بدهد. هیچ کس را تکلیف جز به اندازه طاقت نکنند. نباید مادر در نگهداری فرزند به زیان و زحمت افتد و نه پدر بیش از متعارف برای کودک متضرر شود و اگر کودک را پدر نبود وارث باید در نگهداری او قیام کند و هر گاه زن و شوهر به رضایت خاطر یکدیگر و مصلحت دید هم جدایی طفل را اختیار کنند هر دو را رواست و اگر خواهند که مادران فرزندان را شیر دهند آن هم روا باشد در صورتی که مادر را حقوقی به متعارف بدهید و از خدا بترسید و بدانید که خدا به کردار شما کاملاً آگاه است. ﴿(بقره، 233)

1-1- اشتراکات بین زن و مرد

با مطالعه متون اسلامی به خوبی می توان همسانی زن و مرد را در برخورداری از انسانیت مشاهده کرد. زن و مرد در آفرینش کاملاً یکسان و مساوی اند، هم نسبت به مبدأ آفرینش و هم نسبت به هدف آفرینش ﴿وَمَا خَلَقْتُ الْجِنَّ وَالْإِنْسَ إِلَّا لِيَعْبُدُونِ﴾ جن و انس را نیافریدم جز برای آنکه مرا پرستند ﴿(ذاریات، 56) آنها دارای ابزار

شناختی و ادراکی یکسان هستند. ﴿وَاللَّهُ أَخْرَجَكُمْ مِّنْ بُطُونِ أُمَّهَاتِكُمْ لَا تَعْلَمُونَ شَيْئًا وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ﴾ و خدا شما را از شکم مادرانتان در حالی که چیزی نمی‌دانستید بیرون آورد و برای شما گوش و چشمها و دلها قرار داد باشد که سپاسگزاری کنید ﴿(نحل، 78) و نهاد هر دو به فطرت الهی سرشته شده، آسمان و زمین مسخر هر دو قرار داده شد ﴿وَسَخَّرَ لَكُم مَّا فِي السَّمَاوَاتِ وَمَا فِي الْأَرْضِ جَمِيعًا مِّنْهُ إِنَّ فِي ذَلِكَ لَآيَاتٍ لِّقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ﴾ و آنچه را در آسمانها و آنچه را در زمین است به سود شما رام کرد همه از اوست قطعا در این [امر] برای مردمی که می‌اندیشند نشانه‌هایی است ﴿(جاثیه، 13) و هر دو موانع یکسانی مثل شیطان و نفس حیوانی بر سر راه تکامل دارند ﴿قَالَ يَا بُنَيَّ لَا تَقْصُصْ رُؤْيَاكَ عَلَىٰ إِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا إِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْإِنْسَانِ عَدُوٌّ مُّبِينٌ﴾ [يعقوب] گفت ای پسرک من خوابت را برای برادرانت حکایت مکن که برای تو نیرنگی می‌اندیشند زیرا شیطان برای آدمی دشمنی آشکار است ﴿(یوسف، 5)

نتیجه طبیعی این تساوی در تکوین، تساوی ارزشی زن و مرد است. یعنی زنان با کسب کمالات به همان سان ارجمند خواهد شد که هر دو بر عکس و این نشان دهنده اشتراک در ارزش های انسانی بین زن و مرد است.

1-2- تفاوت های بین زن مرد

بین زن و مرد یکسری تفاوت های زیستی وجود دارد، مانند: تفاوت در دستگاه تولید مثل، هورمان ها و مغز و اعصاب و همچنین تفاوت های روانی مثل تفاوت در علایق زیبا شناختی، عواطف و سلیقه ها و یکسری تفاوت های تشریعی، یعنی تفاوت های که شریعت ها و ادیان در قالب احکام و تکالیف بین زنان و مردان قائل شده اند. از جمله: بحث حجاب و پوشش، دیه، ارث، حق طلاق، شهادت و قضاوت و

خلاصه مطلب این که زن و مرد از جهت انسانی با هم مساوی و مشترک هستند و هیچ برتری نسبت به هم ندارند و تفاوت های هم که بین آنهاست براساس حکمت و مصلحت، توسط خالق هستی قرارداده شده و به هیچ عنوان ملاک برتری یکی و ضعف دیگری نیست.

2- وظایف والدین در تربیت فرزند

خانواده اولین کانون تربیتی است که کودک قدم در آن می‌گذارد. بدون شک، والدین اولین مربیان و معلمان این کانون مهم محسوب می‌شوند. با توجه به سخنان معصومین (علیهم السلام) و همچنین علما درمی‌یابیم که تأثیرگذاری پدر و مادر در تربیت فرزند حتی به دوران قبل از تشکیل جنین نیز برمی‌گردد؛ یعنی چگونگی سیستم فکری و شخصیتی، باورهای دینی و سیاسی، علم و آگاهی در امور تربیتی، میزان تعهد و مسئولیت‌پذیری، حالات روانی و اخلاقی پدر و مادر، تأثیر مستقیم در چگونگی روحیه و شخصیت فرزند دارد.

امام علی (علیه السلام) می‌فرماید: «چنان نباش که به واسطه‌ی تو، خویشاوندان بدبخت‌ترین و شقی‌ترین مردم باشند.» (تمیمی آمری، ص 802) به همین دلیل است که در اسلام بر این مطلب که زن و شوهر از تمام جهات هم‌کفو باشند تأکید فراوان شده است تا فرزندان به‌وجودآمده از آن‌ها دارای تربیت صحیح شوند. با نگاهی دقیق‌تر می‌توان دریافت که دوران بارداری مادر نیز چه تأثیرات مهمی می‌تواند در تربیت فرزند داشته باشد. برای اثبات این مطلب به سخن زیر توجه کنید.

رسول خدا (صلی الله علیه و آله) می‌فرماید: «انسان بد و شقی در شکم مادر بدبخت می‌شود و انسان صالح و سعید در شکم مادر درستکار و صالح می‌گردد.» (مجلسی، ج 3، ص 43).

2-1- وظایف مشترک والدین در تربیت فرزند

اکنون پس از درک حساسیت موضوع، به طور مختصر به وظایف مشترک والدین در خصوص تربیت فرزند می‌پردازیم:

1. تغذیه‌ی حلال کودک که در این مسئله، چون پدر به عنوان تأمین‌کننده‌ی غذای کودک است، وظیفه‌ی سنگین‌تری نسبت به مادر دارد.
2. آموزش مسائل دینی و واجبات الهی که از سن خاصی باید شروع شود. در اسلام سن 7 سالگی را موقع مناسبی برای این امر می‌دانند.

کارهای خانه مشارکت داشته باشند تا فشار ناشی از کار منزل بر دوش مادر کمتر سنگینی کند.

به کارگیری زنان در مشاغل زنانه و مورد علاقه آنها: اگر زنان را در مشاغلی گمارده شوند که با شئونات زنانه و در حقیقت با طبیعت و فطرت آنها سازگار باشد قطعاً آثار منفی کمتری شامل آنها و خانواده شان خواهد شد.

همچنین بکارگیری زنان در مشاغل مورد علاقه، نتایج بهتری را از جهت شغلی عاید آنها خواهد کرد چرا که بین علاقه به شغل و ارزیابی از وضعیت جسمی و روحی شاغلین رابطه معناداری وجود دارد. (سفیری، ص 15-19)

علاوه بر راه کارهای ارائه شده، نهادهای دولتی و رسانه ها نیز می توانند در این زمینه نقش داشته باشند و با اتخاذ تدابیر صحیح و به موقع به مشارکت بهتر زنان در جامعه کمک کنند. به عنوان نمونه این نهادهای می توانند با اصطلاحات فرهنگی به برجسته شدن و کارآمدی نقش خانه داری و مادری زن کمک کنند و دولت با وضع قوانین و سیاست گذاری شفاف در قانون کار به اشتغال بهتر زنان کمک کند.

نتیجه گیری

نتیجه ای که از این مجموعه حاصل شد این است که پیامدهای اشتغال زنان با توجه به موقعیت و شرایط فردی و اجتماعی افراد، متغییر و متفاوت است و نمی توان به طور قطعی موضوع اشتغال زنان را خوب یا بد تلقی کرد.

به عبارت دیگر اشتغال زنان آثار مثبت و منفی متفاوتی در خانواده ها برجا می گذارد، به گونه ای که نمی توان فقط آثار مثبت آن را در نظر گرفت و مطلقاً از آن دفاع کرد و یا پیامدهای منفی را بهانه قرار داد و به طور کلی زنان را از اشتغال برحذر داشت.

راه منطقی و منصفانه این است که آثار منفی اشتغال زنان بر روابط خانوادگیشان به صورت دقیق و علمی مورد بررسی قرار گیرد و راهکارهای مناسبی برای کاهش این آثار ارائه شود.

به عبارت دیگر اولویت اول برای همه زنان باید حفظ ارکان خانواده باشد و زنان شاغل هم باید این اولویت را در رأس برنامه های خود قرار دهند و پس از آن سعی کنند با استفاده از راهکارهای

مناسب آثار منفی حضورشان در بیرون از خانه را به شدت کاهش داده تا فضای خانواده و اجتماع از این حضور کمترین آسیب را ببینند.

فهرست منابع:

1. قرآن کریم، ترجمه ی ناصر مکارم شیرازی.
2. قرآن کریم، ترجمه ی مهدی الہی قمشه ای، پایا، تهران، 1382.
3. ابی نصر حسن بن افضل طبرسی، مکارم الاخلاق، ترجمه ی محمدحسین رحیمیان، نشر مؤمنین، قم، 1386.
4. محمد بن الحسن الحر عاملی، وسائل الشیعه، ج 5، دارالاحیاء التراث العربی، بیروت، 1311هـ.ق.
5. محمدباقر مجلسی، بحارالانوار، ج 3، مؤسسه ی الوفاء، بیروت، 1404هـ.ق.
6. ابراهیم امینی، آیین تربیت، انتشارات اسلامی، تهران، 1375.
7. شهلا باقری، اشتغال زنان در ایران، شورای فرهنگی اجتماعی زنان، تهران، 1382.
8. احمد بهشتی، تربیت کودک در جهان امروز، دفتر تبلیغات اسلامی، قم، 1377.
9. محمد دشتی، مسئولیت تربیت، نشر امام علی (علیه السلام)، قم، 1267.
10. امیر رستگار خالد؛ خانواده، کار، جنسیت؛ شورای فرهنگی اجتماعی زنان؛ تهران؛ 1383.
11. محمدعلی سادات، رفتار والدین با فرزندان، انجمن اولیا و مربیان، تهران، 1372.
12. علیرضا شایان مهر، دایره المعارف تطبیقی علوم اجتماعی، انتشارات کیهان، ج اول، تهران، 1377.
13. سید جعفر شیخ الاسلام، پرورش کودک، انتشارات امیری، بی جا، 1370.

14. علی قائمی، خانواده و دشواری‌های رفتاری کودکان، انجمن اولیا و مربیان، تهران، 1382.
15. علی قائمی، نقش مادر در تربیت، مرکز مطبوعاتی اسلامی، قم، بی‌تا.
16. الکسیس کارل، انسان موجود ناشناخته، ترجمه‌ی پرویز دبیری، بی‌جا، 1346.
17. کارول اسمیلی، راهنمای مادران شاغل، ترجمه‌ی فریبا مقدم، انتشارات صابرین، تهران، 1384.
18. فیدر شرلی اسلون، بارسنگین زنان شاغل، ترجمه‌ی مینا اعظامی، نشر البرز، تهران، 1377.
19. مرتضی مطهری، نظام حقوق زن در اسلام، انتشارات صدرا، تهران، 1384.
20. علی‌اکبر مظاهری، هشدارهای تربیتی، انتشارات هجرت، قم، 1374.
21. محمد معین، فرهنگ معین، انتشارات امیرکبیر، تهران، 1378.
22. حسن عمید، فرهنگ عمید، ج 1 و 2، امیرکبیر، تهران، 1360.
23. ابوالقاسم بشیری، «اشتغال زوجین و آثار و پیامدهای آن بر فرزندان»، تقویت نظام خانواده و آسیب‌شناسی آن، مؤسسه‌ی آموزشی امام خمینی (رحمت الله علیه)، قم، 1386.
24. مسعود آذربایجانی، «اشتغال زنان در جامعه»، مجموعه مقالات هم‌اندیشی بررسی مسائل و مشکلات زنان دفتر تحقیقات و مطالعات زنان، قم، 1380.
25. غلامعلی افروز، روانشناسی خانواده، نشر انجمن اولیا و مربیان، تهران، 1377.
26. امیرحسین بانکی پور فرد، آینه زن، دفتر مطالعات و تحقیقات زنان، قم، 1381.
27. محمد حاتمی، استرس مادران شاغل، مؤسسه فرهنگی منادی تربیت، تهران، 1382.
28. قدرت اله خسروشاهی، مصطفی دانش پژوه، فلسفه حقوق، قم، مؤسسه آموزشی و پژوهشی امام خمینی، 1385.

29. عصمت دانش، اشتغال زنان و مسائل آنها از چشم اندازه‌های مختلف، نشر دریای اندیشه، تهران، 1382.
30. غلامحسین صدری افشار، نسرين حکمی و نسترن حکمی، فرهنگ معاصر فارسی امروز، نشر فرهنگ، تهران، 1381.
31. محمد بن علی صدوق، من لایحضره الفقیه، ج3. دفتر انتشارات اسلامی، قم، 1404 ه.ق.
32. فاطمه صفری، مدل اجتماعی، پایگاه و نقش زن مسلمان در جامعه اسلامی، سازمان تبلیغات اسلامی، تهران، 1370.
33. محمد حسین طباطبایی، تفسیر المیزان، ترجمه محمد باقر موسوی همدانی، ج12، جامعه مدرسین، قم، 1374.
34. مرتضی فرید تنکابنی، رهنمای انسانیت سیری دیگر در نهج الفصاحه، دفتر نشر فرهنگ اسلامی، چاپ هفتم، تهران، 1380.
35. علی محدث، کودک و روابط خانوادگی، ایران زمین کهن، تهران، 1370.
36. ناصر مکارم شیرازی، رساله توضیح المسائل، نشر فکر برتر، تهران، 1386.
37. روح الله موسوی خمینی، صحیفه نور، ج6 و 8، وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، تهران.
38. نهاد نمایندگی مقام معظم رهبری در دانشگاه ها، بولتن اندیشه، تهران، 1376.
39. ماهنامه‌ی علمی، فرهنگی و اجتماعی زنان «حورا»، دفتر مطالعات و تحقیقات زنان، شماره‌ی 8، آبان و آذر 1383.
40. ماهنامه‌ی علمی، فرهنگی و اجتماعی زنان «حورا»، دفتر مطالعات و تحقیقات زنان، شماره‌ی 18، بهمن و اسفند 1384.
41. عبدالواحد تمیمی آمري، غررالحكم و دررالکلم.

1. حسینی، زهرا، ضرورت و محدودیت های اشتغال زنان، کار و جامعه، شماره 42.
2. رضاپور، مهتاب، بررسی انگیزه ها اشتغال زنان، پیام زن، س18، شماره 2.
3. سفیری، خدیجه، موانع و مشکلات اشتغال زنان، کار و جامعه، ص80، شماره39.
4. عطارد، فاطمه، اشتغال زنان پیامدها و راه کارها، بانوان شیعه، تابستان1385، شماره 8.
5. علافر، صدیقه، اشتغال زنان و چالش های آن پیام زن، س13، شماره 12.
6. فرهادیان، فاطمه، پیامدهای منفی اشتغال زنان، پیام زن، خرداد1389، شماره218و219.
7. مهدیزادگان، ایران، اشتغال زنان و تأثیرات تربیتی آن در خانواده، نشریه فولاد، شماره44.